

A Szociális és Családügyi Minisztérium támogatásával szeptember 28-án Szolnokon rendezték meg azt a konferenciát, amely a fogva tartott nők társadalmi beilleszkedését segítő szervezetekkel foglalkozott. A konferencián (érthetően) nagy hangsúlyt kapott az a felismerés, amely szerint a hátrányos szociális helyzet, a börtönlét, a jövő kilátástalansága enyhíthető az elítélt nők körében, ha oktatással és szakképzéssel tágítjuk az érintettek szemhatárát, s egyben megélhetésüket javító tudással vértessük fel őket. A különböző munkacsoportokban sokféle témáról esett szó, a résztvevők köre is jelezte: a tennivaló oly sokrétű, hogy egyaránt jut feladat a börtönbeli nevelőknek, a munkaerő-piaci képzésben részt vevő központoknak, a hivatásos pártfogóknak és a különböző civil és karitatív szervezeteknek. A gazdag kínálatból ezúttal a kalocsai szakképzést bemutató előadásnak adunk helyet.

Nő, család, munka

A szakképzés jelentősége a börtönben

Amikor ezt a címet adtam előadásomnak, elsőként az jutott eszembe, hogy a változó világban milyen rendkívül nagy változáson ment át a nő helye és szerepe, mennyire gazdagodott, s ugyanakkor bizonyos tekintetben változatlan is maradt. Változatlan maradt abban a tekintetben, hogy továbbra is egyik legfontosabb feladata a család összetartása, a gyermekek gondozása és nevelése, a háztartás vezetése, de megjelent a társadalmi munkamegosztásban mint – esetenként magasan kvalifikált – mukavállaló, vezető, önállóan vállalkozó személy. E szerepek összetett mivolta jó alkalmazkodó és szervezőkészséget kíván, egyre nehezebb megtalálni az egyensúlyt a család és a munka között.

Kétségtelen tény, hogy a társadalom bizonyos rétegei nem tudtak megfelelni, ennek a nagy kihívásnak különösen azok, akiknek iskolázottsága alacsony szintű, szakképesséssel, szakképzettséggel nem rendelkeztek, így a munkaerő-piaci lehetőségeik minimálisra szűkültek. A hátrányos helyzet, a megélhetéssel járó gondokis hozzájárultak – az egyéni felelőtlenségen, a könnyebb megoldás keresésén túl – ahhoz, hogy egyesek bűncselekmény elkövetésével igyekeztek jobb anyagi körülményeket teremteni maguknak, családjuknak.

A büntetés kiszabása, bár kellő visszatartó erőt kell képviseljen, önmagában nem oldja meg az addig kialakult problémák sokagását rejtő élethelyzetet.

A szabadságvesztés végrehajtásának viszont célja, s ez adja ennek a büntetőjogi kategóriának lényegét is, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során

elősegítse az elítéltné a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.

Törekvéseinket és teendőinket alapvetően e célnak kell értelemszerűen alárendelnünk, minden elítéltet érő hatásnak és tettek ezt kell szolgálnia, mégpedig oly módon, hogy abban az érintett lehetőleg tevékenyen közreműködjön.

Befogadó beszélgetés

Ehhez elsősorban meg kell ismernünk azt az embert, akivel együtt kell dolgozni. Ennek első lépcsője a felkészítő csoportban több alkalommal folytatott ún. *befogadó beszélgetés*, amelynek során „feltérképezzük” az érintett személy családi helyzetét, szociális háttérét, végzettségét, képességeit, addigi esetleges munkahelyeit, tájékozódunk arról, milyen kedveteléseit vannak, s igyekszünk megnyugtatni oly módon, hogy problémáinak megoldásához (pl. a gyermekek megoldatlan helyzete, lakásügyek stb.) már a kezdetektől minden segítséget megadunk.

Ezt követően szólunk arról, hogy a büntetés ideje alkalmas egy bizonyos számvetésre is, amikor végiggondolhatja az eddigieket, levonhat bizonyos konzekvenciákat, a ehhez embri és speciális szakmai támogatást adunk. Igyekszünk közösen megtalálni azokat a pontokat, melyek a bűncselekmény elkövetéséhez vezettek, vagy az abba való besodródást megkönnyítették.

Az elítélt nőekkel való beszélgetések során egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy az esetek döntő többségében a bűncselekmény elkövetését (állításuk szeit) az motiválta, hogy a család igényeit kielégíthessék, hiszen más módot arra nem találtak.

Ez az álláspont éppen az írástudatlan, vagy az általános iskola néhány osztályával rendelkező elítéltek között jellemző, ami érthető is, hiszen a gazdasági változásokat kö-

vetően elsőként kerültek utcára a takarítói, segédmunkási állásokból, s megfelelő képzettség, képesség híján elhelyezkedni nem tudtak. Ehhez a visszaesők tekintetében hozzájárult az is, hogy a munkáltatók az esetek döntő többségében nem alkalmaznak bűntett előéletű személyt.

Sok esetben tapasztaltuk azt is, hogy az elítélt a 8 általános iskola elvégzéséről bizonyítvánnyal rendelkezett ugyan, de csak a nevét tudja leírni, lényegében tehát funkcionális analfabétának tekinthető.

A sok élettörténet megismerése után csak arra a következtetésre juthattunk, hogy elsősorban azt az igényt kell felkeltenünk, mely a változtatást nagyon akarja, ezért a zártság körülményei között további terhet és feszültséget vállalva tenni is kíván, s olyan támogató légkört kell ehhez teremteni, mely a menthetetlenül bekövetkező (várhatóan átmeneti) sikertelenségek elviselésén is „átsegíti”.

Új lehetőség

A bv. tv. 1993. évi módosítása, mely a negyvenedik életévét még be nem töltött, 8 általános iskolai osztállyal nem rendelkezők esetében az általános iskola elvégzésének kötelezettségét megszüntette, átmeneti megtorpanást hozott, hiszen míg az 1991/92. tanévben 65-en vettek részt általános iskolai oktatásban, addig az 1993/94. évben érdeklődés hiánya miatt nem tudtunk általános iskolai oktatást szervezni, holott felajánlottuk.

Ekkor azonban egy jelentős, sok tekintetben alapvető változást hozó lehetőség nyílt meg a büntetésüket töltők részére, nevezetesen lehetőség nyílt a szakképzésre.

Elsőként olyan képzés megszervezésére került sor 1993/94-ben, mely szervesen kapcsolódott a büntetés-végrehajtás ideje alatti munkáltatáshoz, 19 fő részére betanított varrómunkásképzésre került sor. Ezzel a formával kettős cél elérésére volt mód: nevezetesen javult az ezt elvégző elítéltek kereseti lehetősége, hiszen jobb minőségben, több munkafolyamatba tudtak bekapcsolódni, s szakmai fogások megtanulásával több munkát tudtak egységnyi idő alatt elvégezni, ugyanakkor olyan bizonyítványt kaptak, mellyel a szabad életben hasonló munkakörben módjuk lett elhelyezkedni.

A képzés pozitív tapasztalatokat hozott: az elítéltek ismeretszintje, készségei javultak, ugyanakkor tapasztalták, hogy képesek tanulni, s nagy élmény volt látni, milyen meghatódtan vették át bizonyítványaikat.

Természetesen ide nagyon rögos út vezetett, hiszen mindegyik csoportnevelő és munkáltató nagy erőfeszítést tett azért, hogy ennek fontosságát az érintettek felismerjék. Eltensúlyozni kellett a környezet visszatartó hatását (minek az neked, eddig is megéltél stb.), s meg kellett teremteni a tanuláshoz szükséges viszonylagos nyugalmat. Minden tanulóval kiemelten foglalkozott a nevelője, ha szükséges volt, olyan zárkába helyezték, ahol a munka mellett tanulhatott is, az időközben felmerülő kéréseikre mindenkor megadták a választ, s igyekeztek a kisebb sikerekért is dicséretet, elismerést adni. Ugyanakkor ösztönözték őket az önálló munkára, minden alkalommal tisztázták, hogy nem az intézetnek, hanem saját maguknak tanulnak, s rámutattak arra, hogy ennek hasznát várhatóan szabadulásuk után is élvezni fogják.

Ezt követően 1995 októberében indítottuk a számítógépező és szövegszerkesztő, valamint a csipkekészítő tanfolyamot, valamint a varrómunkásképzést.

A vásztszáznál arra figyeltünk, hogy a már „magasabban kvalifikáltak” részére is biztosítsunk magasabb szintű képzési lehetőséget, a másik esetben a női mivolt esett nagy súllyal latba, kihasználva a nők kézimunkázási, kreatív hajlamait. A varrómunkásképzést a jelentkezők száma indokolta.

Mindhárom képzés nagy sikert aratott (túljelentkezés volt), ugyanakkor rámutattunk arra, hogy az általános iskola hiányzó osztályainak befejezése után nagyobb eséllyel indulhat bárki a szakképzést illetően is.

A számítógépes szakképzést elvégző, s már szabadult elítéltektől olyan visszajelzéseket kaptunk, hogy a büntetett előélet okán nem tudtak ilyen munkakörben elhelyezkedni, hiszen a munkáltatók nem bíztak bennük, adatbázisaik kezelését nem bízták rájuk.

Ez elgondolkodtatott bennünket, s világossá vált, hogy az elítélt nők körében egyre inkább olyan képzési formákat kell keresnünk, melyek kis beruházással otthon is művelhetők, mellette a gyermekek felügyelete, a család ellátása is megoldható, s ugyanakkor piacépes termékek előállítására alkalmasak. Ehhez hozzájárult az is, hogy tekintetbe kellett vennünk az egyén kulturális hagyományait, öröklött vagy szerzett képességet, s így például a cigány kultúrából származó értékeket is, hiszen a képzésben résztvevők többsége ezeket képviselte.

A szépérvék fejlesztése

Így a következő évben, 1996-ban, a kreativitás kibontakoztatására, a szépérvék fejlesztésére alapozva virágkötő, textiljáték-készítő és bőrtárgykészítő képzést indítottunk. A virágkötés alkalmat adott biológiai, földrajzi ismeretek felelevenítésére, hangulatok, érzelmek kifejezésére, és természetesen többletismeretek megszerzésére. Kisvárosokban, de már nagyobb falvakban is vannak virágboltok, a városok közterületeit gondozó vállalatok, ahol mód van elhelyezkedni, netán saját lakóhelyén, vagy annak közvetlen közelében. A zártság körülményei között igen jó hatást tettek az élő virágok, nagy lelkesedéssel mutatták a megkötött csokrokat, azonnal látták munkájuk eredményét.

A textiljáték-készítés alkalmat adott arra is, hogy gyermekeiket saját maguk által készített babákkal, fenyődíszekkel lepjék meg karácsonyra, s ezt követően a szakköri munkákban is szívesen másoltak ki új formákat a kézimunka-újságokból, s készítették el azt a maguk örömére.

A bőrtárgykészítés szintén alkalmat adott új, eddig nem ismert technikák elsajátítására, s látták azt, hogy hulladékéből milyen apró, de célszerű tárgyakat tudnak kézzel elkészíteni, s felismerték, hogy az általuk készíttetekhez hasonló tárgyakat mennyiért vásárolták meg a szabad életben. Természetesen itt is alkalmat és módot adtunk arra, hogy hozzátartozóikat általuk készített tárggyal lephessék meg.

A szakképzések beindítása nem várt más eredményt is hozott. az 1996/97-es iskolaévre 37-en jelentkeztek önként, s ebben nagy súllyal szerepelt, hogy szakmunkásvizsgát csak a 8 általános birtokában lehet tenni.

1997 második félévében először szerveztünk munkaerő-piaci tréninget a közvetlenül szabadulás előtt állóknak. A szituációs játékok munkahely keresésével, önéletrajz meg-

írásával kapcsolatos ismereteket igényeltek, s mindannyian nagy igyekezettel vettek részt az önmaguk megismerésével összefüggő tesztek kitöltésében. Mód volt arra, hogy jó „csoport-hangulatot” alakítsunk ki. A tréning első harmada után már bátran felvetették a csoport előtt is problémáikat, s egyre inkább segítő megnyilvánulások követték azt.

Sikeresen zártuk az 1997-ben megszervezett varrószakmunkás-képzést is.

1998/99-ben 35-en jártak általános iskolába, sőt ezen túlmenően varrószakmunkás-képzést és virágkötőképzést szerveztünk, mert ez utóbbira nagy igény volt.

Az 1999/2000-es tanévben 36 fő kezdte meg tanulmányait az általános iskolában. Ismét szerveztünk társadalmi és munkahelyi beilleszkedési tréninget és első ízben 20 fővel Cigány Népfőiskolát indítottunk, ahol szoltunk a családról, a gyermeknevelésről, a vallás szerepéről, de az elhelyezkedéssel, a munkanélküli-segély igénylésével és egyéb hétköznapi tudnivalókkal kapcsolatos kérdésekről is. A programot videofilmekkel, kreatív játékokkal, szituációs gyakorlatokkal színesítettük, és ünnepélyes zárófoglalkozást szerveztünk, ahol mindenki kisebb jutalmat kapott az oklevél mellé.

Ezekon kívül első ízben megszerveztük a vendéglátóipari alapképzést, melynek során hideg- és melegkonyhai ételek elkészítését tanulták meg. A vizsgán különösen nagy sikert arattak egyedileg díszített hidegkonyhai tálaikkal.

Ősztől a vendéglátóipari alapképzés mellett mézeskalács-készítő tanfolyamot is szerveztünk.

A szabadulásra történő felkészítésnek egyik legfontosabb eszköze van tehát a kezünkben a képzéssel, az oktatással. A büntetés-végrehajtásnak nem feladata (és nem is képes arra), hogy az egyén szociális körülményeit alapvetően megváltoztassa, de arra igenis képesnek kell lennünk, hogy minél több elítéltet győzzünk meg arról, hogy önmagát fejleszteni és tanulni képes, s annak eredményeit élvezni is fogja. Fontos a nők tekintetében, hogy olyan képzést tudjunk számukra biztosítani, mely mellett a család ellátása is megoldható.

Azt is erősíteniünk kell bennük, hogy egyedül is képesnek kell lenniük a megélhetés feltételeinek vagy azok egy részének megteremtésére, s ezt munkával kell elérniük. A férj, az élettárs keresetét módjuk van saját munkájukkal kiegészíteni, ezzel gyermekeik ellátását, családban tartását javíthatják, s egyben követendő mintául szolgálhatnak számukra.

Kétségtelen tény, hogy a társadalom leszakadó vagy már leszakadt rétegeihez tartozók sok negatív tapasztalatot gyűjtöttek ezen a téren, sokkal inkább számítanak a társadalom segélyekben, ingyenes juttatásokban megnyilvánuló segítségére, mint saját magukra.

Ezért van nagy szerepe a hivatásos pártfogóknak, s az elítéltekkel foglalkozó civil szervezeteknek, hogy a börtönben megkezdett munkát a szabadság (sokszor szinte kilátástalan) körülményei között folytassák és befejezzék. Jó lenne, ha a börtönben szerzett képesítések és képzettségek birtokában az elinduláshoz lehetőséget és támogatást kapnának.

Talán könnyebbé válna a szabadultak beilleszkedése, s több sikert mondhatnánk magunkénak mindazokkal együtt, akik ezt az embert és emberséget nagymértékben megkövetelő munkát végzik.

Erdődi Orsolya